

**MARCIN BARON
ARTUR OCHOJSKI
ADAM POLKO**

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach

STUDIA MIEJSKIE – NOWE NURTY BADAWCZE JAKO WYZWANIE DLA KSZTAŁCENIA UNIWERSYTECKIEGO

Abstract: Urban Studies. New Research Trends as a Challenge to University Education. Urban growth is currently at the heart of multiple studies, as towns and cities face various challenges of economic, social and spatial nature. Consequently new research trends and theories emerge in urban economics. They are pinpointed and briefly described in the paper. As a result the authors focus on possible implications of the contemporary theoretical findings to education in Spatial Economics and Economics. A brief description of the study curriculum is proposed to ignite discussion over the needed content shift in university education related to urban economics.
Key words: University education, urban economics, urban studies.

Wprowadzenie

W literaturze przyjęło się definiować *ekonomikę miasta* jako naukę szczegółową należącą do dziedziny nauk ekonomicznych opisującą i wyjaśniającą procesy funkcjonowania i rozwoju miast (Bury *et al.* 1991). Wydaje się, że wobec wzrostu znaczenia wielowymiarowych procesów zachodzących na obszarach zurbanizowanych zasadne jest upowszechnienie pojęcia ekonomia miejska, które przede wszystkim ma podkreślać potrzebę rozwoju nowych metod i narzędzi badawczych zorientowanych na wyzwania gospodarki lokalnej oraz zjawisk i procesów zachodzących w skali: obszarów funkcjonalnych, obszarów miejskich (OECD 2012a, 2015). Czym innym zaś, w tym kontekście są znane wielowymiarowe studia miejskie (*urban studies*), których charakter wskazuje na interdyscyplinarność badań. Zarówno praktyka samorządowa, jak i dorobek naukowy wskazują na wiele zmian wymuszających na miastach potrzebę nowego rozumienia procesów innowacyjnych i konkurencyjno-

ści (miasta inteligentne, miasta adaptacyjne, gospodarka kreatywna) oraz nowego określenia procesów współpracy na rzecz przedsięwzięć miejskich i regionalnych (klastry, środowiska innowacyjne, przedsiębiorczość w samorządzie lokalnym, platformy otwartej innowacji, prężne miasta i regiony). Zrównoważony rozwój oraz idee dotyczące poprawy atrakcyjności i funkcjonalności miast i regionów stają się kolejnymi ważnymi nurtami włączanymi w praktykę funkcjonowania i rozwoju miast (miasta kompaktowe, rozwój zrównoważony, nowe przestrzenie miejskie). W związku z procesami depopulacyjnymi i dezurbanizacyjnymi miasta stają się jednostkami osadniczymi o znacznie zróżnicowanym (ale i powierzchniowo większym) obszarze, generując nowe koszty infrastruktury (efektywność lokalnego sektora publicznego). Tym samym pojęcie miasta i zagadnienia ekonomii miejskiej podlegają redefinicji, która sprzyja poszukiwaniu osadzenia koncepcyjnego rozwoju terytorialnego oraz nowej formuły polityk miejskich i regionalnych. Praktycznym potwierdzeniem istotności tego rodzaju myślenia teoretycznego są realizowane we współpracy środowisk naukowych i sektora publicznego studia typu foresightowego, planistycznego oraz projekty eksperckie i badania dotyczące przekształceń przestrzennych, przedsiębiorczości, innowacyjności i kreatywności gospodarek miast i regionów.

Prezentowany tekst ma na celu identyfikację nowych nurtów badawczych w zakresie ekonomii miasta oraz wskazanie ich znaczenia dla kształcenia akademickiego. Tym samym przyjmuje się potrzebę uzupełnienia tradycyjnych nurtów oraz koncepcji charakterystycznych dla badań miejskich przez aktualne oraz potencjalne – w perspektywie najbliższych kilkunastu lat – obszary badawcze. Celem naukowym pracy jest uporządkowanie wiedzy o nowych zjawiskach i procesach determinujących ekonomię miast. Natomiast celem użytecznym dla sfery edukacji jest próba określenia nowych ram kwalifikacji w zakresie kształcenia wszechstronnych kadr analityków, menedżerów oraz liderów zmian w miastach i regionach; z otwarciem na ich funkcjonowanie w warunkach europejskiego rynku pracy.

Opracowanie zostało przygotowane na podstawie studiów literaturowych i wyników zrealizowanych projektów badawczo-wdrożeniowych dla sektora samorządowego, w odniesieniu do doświadczeń autorów mających swe źródło w kształceniu na kierunkach *Gospodarka przestrzenna* oraz *Ekonomia* prowadzonych w Uniwersytecie Ekonomicznym w Katowicach.

1. Nowe nurty badawcze w ekonomii miasta

Europejskie, w tym i polskie samorzady, poszukują swojego modelu ekonomii i gospodarowania usługami publicznymi. Jako tematy centralne przyjmuje się kwestie: produktywności inwestycji komunalnych [Drobniak 2012] i efektywności usług świadczonych przez samorząd terytorialny [Baron *et al.* 2014, s. 14–28], ponadmiejskiej skali działań i zagadnienia trwałości projektów [Osborne *et al.* 2014, s. 165–172], także wobec rosnącego znaczenia instytucji i zawodności inwestycji infrastrukturalnych.

turalnych gwarantujących rozwój w miastach i regionach [Rodríguez-Pose 2013, 1034–1047]. Tematy te są i będą aktualne przez co najmniej kilka najbliższych lat.

Obecnie 2/3 mieszkańców Europy mieszka w miastach. Miasta są miejscem koncentracji usług oraz kreowania rozwoju gospodarczego. Jednocześnie uznaje się, że europejski model trwałego rozwoju, w którym miasta odgrywają kluczową rolę jest zagrożony ze względu na wiele negatywnych trendów demograficznych, społecznych, gospodarczych i środowiskowych [*Cities of Tomorrow...* 2011, s. 15].

Przyczyny i konsekwencje współczesnych procesów zachodzących w miastach uporządkowano względem kategorii wyzwań, w stosunku do których powinny być następnie tworzone określone rozwiązania. Na podstawie studiów literaturowych dokonano zestawienia kluczowych wyzwań rozwojowych miast, wskazując jednocześnie najnowsze metodyki realizowane w ramach studiów miejskich.

Wyzwania rozwojowe miast identyfikowane są z perspektywy europejskiej, krajowej i regionalnej. Takie podejście jest właściwe ze względu na zróżnicowaną strukturę osadniczą oraz odmienne krajowe i regionalne uwarunkowania [Baron, Ochojski 2013]. Na poziomie Unii Europejskiej [*Cities of Tomorrow...* 2011, s. 15–30] przyjęto, że głównymi czynnikami stanowiącymi ograniczenia dla modelu trwałego rozwoju są:

- zmiany demograficzne, z których najistotniejsze to depopulacja i związane z nią „kurczenie się” miast (*shrinking cities*) oraz starzenie się społeczeństwa (*ageing population*);
- stagnacja gospodarcza powiązana ze spadkiem konkurencyjności gospodarek miejskich, obserwowana w szczególności w tradycyjnych ośrodkach przemysłowych oraz średnich i małych miastach Europy Środkowej i Wschodniej;
- polaryzacja społeczna, w ujęciu przestrzennym przejawiająca się segregacją społeczności miejskich na bogate osiedla mające często status miejsc zamkniętych (*gated communities*) oraz dzielnice ze substandardową zabudową, gdzie koncentrują się problemy społeczne i występuje zjawisko wykluczenia (*social exclusion*);
- wyczerpywanie miejskich ekosystemów, związane z nadmierną konsumpcją wolnych terenów (*greenfields*) i niekontrolowanym „rozlewaniem się” miast (*urban sprawl*);
- zbyt duża dywersyfikacja systemów zarządzania miastami, związana z ograniczaniem zdolności decyzyjnych granicami administracyjnymi gmin, nie wpisująca się w występujące współcześnie coraz silniejsze relacje pomiędzy ośrodkami tworzącymi miejskie obszary funkcjonalne (*functional urban areas*).

Stawienie czoła wyzwaniom mającym swe źródło w tak określonych ograniczeniach oznacza w szczególności potrzebę wyjaśniania mechanizmów rządzących „zakotwiczeniem” kluczowych kompetencji i zasobów w lokalnych gospodarkach (w myśl zasady „miasto odporne” – *resilient city*) oraz determinujących procesy partycypacji społecznej i dywersyfikacji kulturowej, etnicznej i generacyjnej jako

źródła innowacji (w myśl zasady „miasto dla wszystkich” – *cohesive city*). Kluczowym wyzwaniem jest też podniesienie atrakcyjności miast, jako miejsc oferujących wysoką jakość życia. Punktem koncentracji jest identyfikacja współzależności czynników determinujących: poprawę warunków mieszkaniowych, odbudowę lub kreowanie przestrzeni publicznych, rozwijanie oferty spędzania czasu wolnego oraz podnoszenie rangi walorów przyrodniczych i kulturowych miast. Z kolei dbałość o zrównoważony rozwój terytorialny wymaga gruntownych, sięgających do narzędzi związanych z geograficznymi systemami informacji przestrzennej, studiów wyjaśniających procesy zachodzące w strukturze osadniczej Europy.

Z perspektywy krajowej [*Krajowa Polityka Miejska...* 2014, s. 11–12] można wyróżnić wyzwania rozwojowe, które należy przypisać do dużych ośrodków miejskich (posiadających aspiracje metropolitalne). W ich przypadku wymienia się przede wszystkim:

- słabe zaawansowanie rozwoju funkcji metropolitalnych,
- niski poziom innowacyjności oraz niewielki udział gospodarki opartej na wiedzy,
- niski poziom powiązań funkcjonalnych, nie sprzyjający wykształceniu się zintegrowanego rynku pracy, a także hamujący rozwój komplementarnych funkcji.

W świetle tak postawionych zagadnień nowego znaczenia nabierają studia foresightowe aplikowane do polityki regionalnej i polityki miejskiej [Klasik *et al.* 2014; Klasik, Kuźnik, 2013, s. 147–162] i badania nad terytorializacją firm [Jewtuchowicz 2005].

Druga grupa wyzwań związana jest z pogarszającą się jakością życia w miastach. Degradacja techniczna, gospodarcza i społeczna jest przede wszystkim udziałem dzielnic śródmiejskich. W kontekście rozwoju funkcji rezydencjalnej przegrywają one z obszarami podmiejskimi. Powyższe wyzwania generują potrzebę studiów nad niekontrolowanym rozpraszaniem zabudowy, przyczyniającym się m.in. do niewydolności układów komunikacyjnych, utraty miejsc rekreacyjnych oraz wzrostu kosztów usług świadczonych przez miasto. Natomiast w zakresie normatywnym istotne jest rozpoznawanie i ocena trajektorii podnoszenia atrakcyjności obszarów centralnych przez m.in. rewitalizację przestrzeni publicznych, większą dbałość o ład przestrzenny, poprawę systemu transportu publicznego, wzrost efektywności energetycznej i poprawę warunków środowiskowych.

Ostatnia kategoria wyzwań, koncentruje się na zarządzaniu obszarami miejskimi. Samodzielna realizacja zadań przez gminy idzie często „w poprzek” rzeczywistych procesów zachodzących w obrębie danego miejskiego obszaru funkcjonalnego. Tym samym, wiedza i decyzje podejmowane przez interesariuszy na rzecz rozwoju obszarów miejskich w warunkach złożoności problemów i wyzwań, wymagają stałego (systemowego) uczenia się mechanizmów współzależności i współzarządzania [Barczyk, Ochojski 2014, s. 36–53; Ochojski 2014, s. 219–236], jakkolwiek usługi publiczne oferowane przez samorządy są przedmiotem zainteresowania polityki rozwoju miast, zorientowanej m.in. na pozytywne efekty zmian strukturalnych i profe-

sjonalizację zarządzania usługami publicznymi [Kuźnik 2012, s. 83]. Wreszcie nie należy zapominać o ujęciach dynamicznych w ekonomicznych badaniach struktur miejskich, dla których aktualne tendencje i trendy światowe mają centralne znaczenie [Domański 2012].

Rozwinięciem powyżej zarysowanych wyzwań i związanych z ich opisywaniem i wyjaśnianiem nurtów badawczych są różnego rodzaju aplikacje praktyczne. Powyższe kwestie i metodyki znalazły już jednak nie tylko swoje zastosowanie praktyczne, ale także mają kluczowe znaczenie dla wyłaniających się nowych nurtów badawczych w ekonomii miasta. Studia literaturowe prowadzą do wyodrębnienia nurtów w trzech kluczowych wymiarach: jakości życia w mieście, konkurencyjności gospodarki miejskiej oraz zrównoważonego rozwoju miasta (tab. 1).

Tabela 1

Wybrane nurty badawcze jako odpowiedź na wyzwania rozwojowe miast

Wymiar	Nurty badawcze	Koncepcje/przykłady
Jakość życia w mieście	Rozwój gospodarki czasu wolnego (<i>leisure economy</i>)	<ul style="list-style-type: none"> • miasto 24-godzinne (<i>24-hour city</i>) • turystyka miejska • <i>consumer city</i>
Konkurencyjność gospodarki miejskiej	Rozwój przemysłów kreatywnych i gospodarki oparte na kulturze (<i>creative and cultural industries</i>)	<ul style="list-style-type: none"> • klastry przemysłów kreatywnych • kwartały kultury
	Rozwój inteligentny (<i>smart growth</i>) Zdolności adaptacyjne miast	<ul style="list-style-type: none"> • <i>smart cities</i> • <i>Urban resilience</i>
	Regeneracja miast i zarządzanie centrami miast	<ul style="list-style-type: none"> • TCM (<i>Town Centre Management</i>) • BIDs (<i>Business Improvement Districts</i>)
Zrównoważony rozwój przestrzeni miasta	Nowa urbanistyka (<i>new urbanism</i>)	<ul style="list-style-type: none"> • Miasto kompaktowe (<i>compact city</i>) • <i>Eco-towns</i> • <i>new pedestrianism</i> • kopenhagizacja

Źródło: Opracowano na podstawie [Polko 2012a, s. 33].

Transformacja gospodarek miejskich, w szczególności przejście miasta przemysłowego w etap postindustrialny oparta jest często na rozwoju przemysłów kreatywnych (*creative industries*) i gospodarki opartej na kulturze (*cultural economy*),

a także tzw. gospodarce czasu wolnego” (*leisure economy*). W najbardziej ogólnym ujęciu uznaje się, że przemysły kreatywne tworzą te rodzaje działalności, które są oparte na wytwarzaniu i wykorzystywaniu własności intelektualnej [DCMS 2001]. Oznacza to, że znaczna część wartości dodanej produktów ma charakter niematerialny (np. *design*, marka, wartość artystyczna) wynikający w głównej mierze z kreatywności i innowacyjności środowisk twórczych [Lash, Urry 1994]. Wielu autorów zwraca uwagę na znaczenie produktów kultury i nauki w kształtowaniu rozwoju społeczno-gospodarczego, w tym m.in. kształtowaniu przewagi konkurencyjnej miast i regionów. Do najczęściej cytowanych prac należą opracowania Florydy, który wprowadził pojęcie klasy kreatywnej (*creative class*) [Florida 2002] oraz Landry, którego badania oraz praktyczna działalność koncentrują się na transformacji obszarów miejskich na podstawie kreatywności płynącej z sektorów kultury i wiedzy [Landry 2008]. Także i w Polsce rozwijana jest problematyka badawcza dotycząca znaczenia oraz perspektyw rozwojowych przemysłów kreatywnych [Klasik 2012; Stryjakiewicz 2010].

W praktyce regeneracji obszarów miejskich obserwowanej w krajach europejskich mamy do czynienia z przejściem od zarządzania lokalnego do współzarządzania rozwojem lokalnym (*local governance*) [Tallon 2010, s. 132]. Przykładami podejść urbanistycznych uwzględniających szczególnie ważne dla *governance* mechanizmy partnerstwa i partycypacji są koncepcje:

- *Town Centre Management (TCM)* jako zestaw proaktywnych działań mających na celu podniesienie atrakcyjności centrum miasta. Inicjatywy w ramach TCM są realizowane i koordynowane przez partnerstwo sektorów: publicznego, biznesowego i obywatelskiego [Coca-Stefaniak *et al.* 2009, s. 75]. Zastosowanie TCM wymaga podejścia zespołowego w związku z szerokim zakresem oraz kombinacją działań, opartych na ścisłej współpracy na etapie planowania, wdrażania i finansowania poszczególnych projektów [Tallon 2010, s. 189]. Cechą TCM jest dywersyfikacja projektów, będąca wynikiem jednoczesnego uwzględniania potrzeb w sferach: gospodarczej, środowiskowej, społeczno-kulturowej i technicznej.
- *Business Improvement District (BID)*, który stanowi obszar z wytyczonymi konkretnie granicami, w obrębie których podmioty gospodarcze decydują się na płaconie opłat (składek), które są następnie przeznaczane na poprawę warunków prowadzenia biznesu. W ramach posiadanych środków mogą być finansowane działania z zakresu: poprawy bezpieczeństwa publicznego, porządku i podniesienia estetyki przestrzeni, marketingu miejsca itp. Decyzje na temat wydatków podejmuje podmioty wchodzące w skład BID. Usługi dostarczane w ramach BID stanowią suplement usług komunalnych, które są w gestii władz lokalnych. W ramach powołanej strefy BID miasto może również kreować system zachęt np. ulgi podatkowe, bonifikaty, itp. [Bradley 2001, s. 119].

Uwzględniając nieuniknione i postępujące w coraz szybszym tempie zmiany społeczne, gospodarcze, technologiczne i polityczne, szczególnego charakteru

nabierają podejścia związane ze zdolnościami adaptacyjnymi miast. W tym miejscu przytoczyć należy przede wszystkim koncepcje *urban resilience* oraz *smart cities*. Pojęcie *urban resilience* można tłumaczyć jako „odporność miasta” lub „prężność miasta” [Drobniaak 2014]. O ile rewitalizacja miast jest procesem odnowy tkanki miejskiej i struktury społeczno-gospodarczej, o tyle koncepcja *urban resilience* wydaje się mieć bardziej profilaktyczny charakter, nastawiona jest bowiem na budowanie odporności i wyrabianie zdolności adaptacyjnych struktur miejskich. Miasta muszą mierzyć się zwykle z dwoma rodzajami kryzysów. Pierwsze mają charakter nagłych zdarzeń losowych, takich jak: powodzie, susze, epidemie, katastrofy budowlane i komunikacyjne, czy ataki terrorystyczne. Drugie związane są z długotrwałymi, wolno zachodzącymi zmianami, takimi jak de-industrializacja, depopulacja, czy „rozlewanie się” miast. W przypadku pierwszej kategorii kryzysów możemy posługiwać się prostszą definicją *urban resilience*, mającą swe źródło w naukach środowiskowych, gdzie *resilience* oznacza odporność oraz szybkość powrotu do stanu równowagi po niekorzystnym zajściu. Porównując ze sobą określone wskaźniki (np. poziom zatrudnienia, lub poziom zanieczyszczenia wód) z okresów przed, w trakcie i po kryzysie, możemy ocenić, na ile miasto było na niego odporne i jak szybko potrafiło go przezwyciężyć. W przypadku drugiej kategorii kryzysów, lepszym rozwiązaniem jest podejście określane mianem ewolucyjnego (*evolutionary approach*). Miasto traktowane jest w nim jako kompleksowy ciągle adaptujący się system, który nigdy nie jest w pełni w równowadze. Tym samym badanie zdolności adaptacyjnych polega na ocenie, na ile miasto jest w stanie się utrzymać na przyjętej ścieżce wzrostu lub też ma zdolność przejścia na ścieżkę bardziej korzystną (np. zupełna zmiana profilu funkcji miejskich, a tym samym wizerunku – sztandarowym przykładem jest miasto Bilbao, które przeszło transformację z miasta przemysłowego w miasto kultury) [Polko 2012b, s. 4–5].

Smart cities są zwykle definiowane w sześciu wymiarach: gospodarki, mobilności, środowiska, kapitału społecznego, warunków życia, współzarządzania (*governance*). Uwzględniając powyższe, miasto może być określane jako „smart”, jeżeli inwestycje w kapitał społeczny, a także nowoczesną infrastrukturę informatyczno-komunikacyjną (ICT) sprzyjają trwałemu rozwojowi (*sustainable development*), prowadząc do podniesienia jakości życia, większej świadomości ekologicznej (znaczenie wartości przyrodniczych i kulturowych) oraz bardziej partycypacyjnego sposobu zarządzania miastem. Błędem byłoby mówienie o *smart cities* zawężając się jedynie do infrastruktury i technologii, które stanowią tylko formę lub są narzędziami. Miasta to przede wszystkim ludzie, tak więc *smart cities* stanowią emanację ludzkiej:

- kreatywności i innowacyjności,
- przedsiębiorczości i chęci podejmowania wyzwań,
- elastyczności na rynku pracy,
- umiejętności uczenia się przez całe życie (*life long learning*),
- otwartości na zmiany oraz tolerancji wobec innych,

- świadomości ekologicznej i doceniania roli kultury,
- chęci partycypacji we współzarządzaniu.

W przypadku nowych i modnych koncepcji *urban resilience* i *smart cities*, należy wystrzegać się banalności pojęć. Nie wszystkie miasta są „*smart*” lub w szybki sposób nabędą odporność i zdolności adaptacyjne. Jeżeli bowiem, jak wspomniano, atrybuty *smart cities* przypiszemy przede wszystkim cechom użytkowników miast, to podniesienie poziomu kreatywności, czy tolerancji jest procesem długotrwałym, na który trudno odgórnie oddziaływać i który tym samym na pewno nie stanie się udziałem wszystkich [Baron 2012, s. 31–46; Polko 2012b, s. 4–5].

Kolejny nurt badawczy w centrum stawia poprawę jakości życia w miastach przez stosowanie zasad zrównoważonego rozwoju. Kilka koncepcji związanych z proekologicznym rozwojem miast ma już ugruntowaną pozycję w literaturze przedmiotu. Pierwszą z nich jest „nowa urbanistyka” (*new urbanism*) charakteryzująca się powrotem do tradycyjnej, historycznej kompozycji miast. W ramach tego nurtu propaguje się kompleksową rewitalizację centrów miast i zwiększanie ich atrakcyjności przez kreowanie wielofunkcyjności obszarów, odwrót od zasiedlania terenów podmiejskich, wprowadzanie stref pieszych w miejsce rozcinających miasta dróg szybkiego ruchu. Zasady *new urbanism* mogą dotyczyć zarówno małych pojedynczych projektów, jak i przedsięwzięć obejmujących całą społeczność lokalną. Wśród podstawowych wymienia się m.in.: dominację ruchu pieszego (większość spraw możliwych do załatwienia w odległości 10 minut spacerem od domu i pracy), łączalność (łatwość przemieszczania się, brak barier), różnorodność funkcji i różnorodność grup społecznych, wysoką jakość architektury oraz estetykę przestrzeni, ekologiczne technologie oraz koncentrację na tworzeniu lokalnych produktów i usług [<http://www.newurbanism.org/newurbanism/principles.html>]. Bardziej idealistyczną formą *new urbanism* jest nurt określany jako *new pedestrianism*, w którym wysiłki skoncentrowane są na redukowaniu do minimum roli transportu samochodowego w mieście. W miejscach, w których próbuje wdrażać się tę koncepcję powstają aleje obsadzone drzewami, które łączą systemy zieleni parkowej. Preferowanym środkiem transportu jest m.in. rower. Koncepcje oparte na wprowadzaniu udogodnień dla pieszych i rowerzystów były wdrażane m.in. przez Gehla w Kopenhadze (zaczęło funkcjonować nawet określenie *Copenhagenization*) [Gehl 2009]. Podobne założenia przyświecają idei miasta kompaktowego (*compact city*) stojącej w opozycji do zjawiska „rozlewania się miast” (*urban sprawl*) [OECD 2012].

2. Implikacje dla kształcenia w zakresie ekonomii miasta

Ogląd zaprezentowanych powyżej nowych podejść teoretycznych i ich zastosowań praktycznych pozwala wnioskować co do użytecznego charakteru badań, a w szczególności przyszłości kształcenia w zakresie ekonomii miasta. Zamierzeniem autorów, w tym kontekście, jest przedstawienie rekomendacji dotyczących ram kwa-

lifikacji w zakresie kształcenia specjalistów ekonomii miasta, posiadających wysokie kompetencje umożliwiające absolwentom uczestniczenie w europejskim rynku pracy. Orientacją strategiczną stojącą u podstaw poniżej zaprezentowanych rozwiązań jest konkurencyjność polskich szkół wyższych prowadzących studia miejskie w ramach kierunków *Gospodarka przestrzenna* lub *Ekonomia*. Konkurencyjność ta postrzegana jest w wymiarze międzynarodowym, dlatego punkt odniesienia stanowią ośrodki zagraniczne, a rozwiązania szczegółowe dotyczą ścieżki kształcenia realizowanej w języku angielskim.

W Europie kluczowymi ośrodkami naukowymi specjalizującymi się w dziedzinie studiów miejskich są uczelnie w Wielkiej Brytanii i Holandii. Wśród uczelni brytyjskich w szczególności należy wymienić Katedrę Studiów Miejskich działającą na Uniwersytecie w Glasgow (Department of Urban Studies, University of Glasgow), w której prowadzi się wiele badań naukowych dotyczących współczesnych przemian miast, oraz która jest inicjatorem wydawania jednego z najważniejszych czasopism naukowych z tej dziedziny, tj. *Urban Studies* (Impact Factor: 1.493 i 9. miejsce na 37 w obszarze czasopism o tematyce miejskiej). Z kolei w uczelniach holenderskich działają najlepsze w Europie instytuty specjalizujące się w badaniach przestrzennych (ekonometria przestrzenna, systemy informacji przestrzennej), m.in.: University of Groningen, Faculty of Spatial Science oraz University of Amsterdam, Department of Spatial Economics. Bogatym dorobkiem i doświadczeniem w zakresie studiów miejskich mogą pochwalić się również ośrodki z Niemiec (m.in. Leibniz Institute for Regional Geography), Austrii (m.in. Vienna University of Economics and Business, Institute for the Environment and Regional Development, a także Węgier (m.in. Hungarian Academy of Science, Centre for Economic and Regional Studies) oraz Rumunii (m.in. Babes-Bolyai University of Cluj-Napoca).

Istotną rolę w profilowaniu nowoczesnego kształcenia z zakresu ekonomii miasta może odgrywać nie tylko wchodzenie w relacje sieciowe z powyższymi uczelniami, ale także uczestniczenie w pracach środowisk integrujących instytucje naukowe oraz poszczególnych badaczy miejskich i regionalnych. W Europie są nimi przede wszystkim następujące stowarzyszenia naukowe: European Regional Science Association (ERSA), Regional Studies Association (RSA), Association of European School of Planning (AESOP) oraz European Urban Research Association (EURA). W wymiarze komplementarności sieciowej wiedzy i budowania praktycznych doświadczeń w sferze usług publicznych powiązanej ściśle z ekonomią miast, kluczową organizacją w Europie jest International Research Society for Public Management (IRSPM).

Punktem wyjścia dla redefinicji/unowocześnienia kształcenia jest sylwetka studenta, a następnie absolwenta potrafiącego w pracy zawodowej odpowiadać na zidentyfikowane wcześniej wyzwania. W warunkach polskich, mając na uwadze chęć internacjonalizacji i profesjonalizacji kształcenia, studia z zakresu ekonomii miasta powinny być dedykowane w pierwszej kolejności międzynarodowym grupom studenckim realizującym pełny, dwuletni cykl kształcenia, zakończony uzyskaniem

magisterium. W aspekcie tematycznym, oczekiwani powinni być kandydaci, którzy ukończyli studia I stopnia na kierunkach z grupy nauk społecznych i humanistycznych lub na kierunkach technicznych związanych z urbanistyką, zagospodarowaniem przestrzennym lub budownictwem. Mając na uwadze sytuację konkurencyjną na rynku edukacyjnym, ale także specyfikę procesów urbanizacji, priorytetowymi rynkami docelowymi (krajami pochodzenia studentów) są rynki krajów Europy Środkowej i Wschodniej. Wszyscy kandydaci powinni w ramach rekrutacji wykazać posiadanie kompetencji językowych w zakresie języka angielskiego na poziomie umożliwiającym korzystanie z anglojęzycznych tekstów naukowych, bezpośredni kontakt w tym języku z prowadzącymi zajęcia oraz przygotowywanie pisemnych raportów i prac studialnych.

Absolwent proponowanej ścieżki kształcenia będzie posiadał rozległą wiedzę z zakresu współczesnych zagadnień miejskich, ugruntowanych w nurcie ekonomii (miejskiej i regionalnej). Będzie przygotowany do zespołowej i samodzielnej pracy nad złożonymi przedsięwzięciami rozwojowymi dotyczącymi obszarów miejskich. Dzięki studiom w otoczeniu międzynarodowym, prowadzonym w języku angielskim, absolwent będzie swobodnie poruszał się w środowiskach wielokulturowych. Kształcenie w ramach tak rozumianej oferty ukierunkowane jest na przygotowanie kadr analityków miejskich, zarządzających projektami rozwojowymi, w tym infrastrukturalnymi w miastach/na potrzeby miast, programujących politykę miejską, działających w organizacjach pozarządowych ogniskujących swe działania na sprawach miejskich. Absolwent będzie potrafił korzystać ze współczesnych rozwiązań informatycznych niezbędnych w ww. zawodach. Ze względu na specyfikę przyszłej pracy zawodowej, z szeroko zakrojonych prac seminaryjnych realizowanych w systemie „tutorskim”, absolwent powinien wynosić ugruntowane wartości akademickie i cechować się swobodą myślenia, umiejętnościami dokonywania analizy oraz syntezy, a także kreatywnością.

Początkiem myślenia o kształtowaniu nowej lub aktualizacji istniejącej ścieżki kształcenia z zakresu studiów miejskich jest identyfikacja kluczowych procesów, zachodzących współcześnie zarówno na obszarach zurbanizowanych, jak i pozostających z nimi w silnych związkach funkcjonalnych, sąsiednich obszarach wiejskich [Klasik *et al.* 2013, s. 79–91]. Ponadto, mając na uwadze założenia koncepcyjne przedstawione w poprzedzającym rozdziale, na potrzeby tworzenia lub modyfikacji programów kształcenia poszerzających wiedzę, umiejętności i kompetencje społeczne z zakresu ekonomii miasta, sugeruje się odniesienie do ram pojęciowych wskazanych w tab. 2. Wyróżniono cztery obszary dziedzinowe odnoszące się odpowiednio do: ekonomiki procesów urbanizacyjnych, polityki i zarządzania strategicznego, gospodarowania przestrzenią oraz zagadnień technologicznych i infrastrukturalnych. Dla każdego z nich podano słowa kluczowe pozwalające na szczegółowe zidentyfikowanie zakresu programu kształcenia.

Obszary dziedzinowe i słowa kluczowe proponowanego kształcenia
w zakresie ekonomii miasta

Obszar dziedzinowy	Słowa kluczowe
Economics	<ul style="list-style-type: none"> • market (demand, supply, price) • market structure (perfect competition, monopoly, oligopoly) • consumer choice, supply decisions (input, output, marginal costs/revenues) • economic growth, inflation, unemployment, banking system (money, interest rate) • government (fiscal policy, monetary policy) • welfare economics (efficiency, market failure, externalities, public goods, asymmetric information) • public choice, social choice and voting • taxation and government spending • real estate sources of information (legal, technical, spatial and market aspects) • urban real estate markets (land, housing, retail, office, industrial <i>etc.</i>) • property development (market dynamics, redevelopment, vacancy) • real estate finance and investments, real estate taxation • contiguity (site assembly, compulsory purchase) • housing policy (demand-side policy, supply-side policy, rent control <i>etc.</i>)
Policy and Strategic Management	<ul style="list-style-type: none"> • development of regions and countries of the European Union, development disparities • economic, social and territorial cohesion • challenges of development in EU regions and cities • structural policies • EU funds and EU programmes towards cities and regions • public services in urban and regional perspective • public service delivery in European context • public service management • governance, development policy of public services • local and regional economic development • strategic management • strategy formulation: tools and praxis • strategy implementation • strategy monitoring and evaluation

Obszar dziedzinowy	Słowa kluczowe
Spatial changes	<ul style="list-style-type: none"> • spatial data • spatial aggregation • spatial autocorrelation, regression models, spatial interaction and discrete choice models • measuring and modeling spatial inequality, competition and diversity • spatial planning systems in Europe (legal and political aspects) • controlling the density of development, growth controls, Urban Growth Boundaries (UGB) • building permits • zoning (nuisance, fiscal, design) • green belts, historic conservation, impact fees • map design • GIS output • geodatabases, digitizing, geocoding, geoprocessing • ArcGIS spatial analysis
Technologies and infrastructures	<ul style="list-style-type: none"> • standards and legislation (in the EU) • planning, design and documentation • negotiation planning and authority approvals • feasibility studies and due diligence of construction works • Project Cycle Management • Logical Framework Approach • schedules • applications of PM software • pipeline management • cost and benefits measurement • risk management • resource and capacity planning • progress reporting and executive dashboard

Źródło: Opracowanie własne.

Realizacja programu może wykraczać poza tak zdefiniowane pojęcia kluczowe, ze względu na ewoluowanie koncepcji i nurtów badawczych zarysowanych w poprzednim rozdziale.

Mając na uwadze specyfikę programów dydaktycznych oferowanych w ramach studiów uniwersyteckich, należy przyjąć, że anglojęzyczna oferta kształcenia w ramach ekonomii miasta powinna spełniać ustawowe warunki, w szczególności posiadać charakterystykę zakładanych efektów kształcenia i program studiów, stanowiący opis procesu kształcenia prowadzącego do uzyskania tych efektów.

Studia w proponowanym kształcie pozwolą na zdobywanie wiedzy, umiejętności oraz kompetencji społecznych zgodnych z efektami kształcenia w obszarze kształcenia w zakresie nauk społecznych. Rekomendację, co do efektów kształcenia przedstawiono w tab. 3.

Tabela 3

Efekty kształcenia dla proponowanej ścieżki dydaktycznej

Zakres	Efekty kształcenia
Wiedza	Student/absolwent charakteryzuje w sposób pogłębiony różne rodzaje więzi ekonomicznych i rządzących nimi prawidłowościach istotnych z punktu widzenia procesów gospodarczych
	Student/absolwent zna w stopniu zaawansowanym wybrane metody ilościowe i narzędzia informatyczne gromadzenia, analizy i prezentacji danych przestrzennych i ekonomicznych
	Student/absolwent rozpoznaje i objaśnia istotne prawidłowości determinujące struktury ekonomiczne i rządzące przebiegiem procesów gospodarczych w miastach i regionach
	Student/absolwent posiada pogłębioną interdyscyplinarną wiedzę na temat rodzajów struktur przestrzennych i społeczno-gospodarczych oraz występujących między nimi prawidłowości i relacji
	Student/absolwent posiada pogłębioną teoretyczną i praktyczną wiedzę na temat metod i narzędzi stosowanych w analizach ekonomiczno-przestrzennych, analizach strategicznych, pozwalającą opisywać jednostki przestrzenne i ich rynki oraz tworzyć opracowania strategiczne i planistyczne
Umiejętności	Student/absolwent potrafi właściwie analizować przyczyny i przebieg zjawisk społeczno-gospodarczych zachodzących w przestrzeni, a następnie prognozować i modelować złożone procesy społeczno-gospodarcze z wykorzystaniem zaawansowanych narzędzi z zakresu zarządzania strategicznego i planowania przestrzennego
	Student absolwent biegle posługuje się systemami normatywnymi, normami i regułami (prawnymi i zawodowymi) z planowania przestrzennego i zarządzania projektami w celu rozwiązywania konkretnych problemów
	Student/absolwent posiada umiejętność ustalania priorytetów, planowania zmian oraz definiowania przedsięwzięć realizowanych w miastach i regionach

Zakres	Efekty kształcenia
Umiejętności	Student/absolwent potrafi w sposób sprawny zarówno pisemnie, jak i ustnie przedstawić i uzasadnić interpretację zjawisk zachodzących na rynkach miejskich, regionalnych i ponadregionalnych oraz zaprezentować własną koncepcję rozwiązań
Kompetencje	Student/absolwent rozumie potrzebę ciągłego weryfikowania i uzupełniania wiedzy oraz zdobywania nowych umiejętności oraz potrafi prawidłowo ocenić swój potencjał oraz dostrzegać i wykorzystywać w sposób kreatywny szanse płynące z otoczenia
	Student/absolwent potrafi współdziałać i pracować w interdyscyplinarnych zespołach, mając silne podstawy do przygotowywania opracowań, analiz i dokumentów z zakresu ekonomii miejskiej
	Student/absolwent aktywnie uczestniczy w pracach zespołów projektowych, zespołów zadaniowych, organizacji i instytucji w charakterze członka, inicjatora, lidera
	Student/absolwent w odpowiedni dla siebie sposób samodzielnie uzupełnia wiedzę i umiejętności z wykorzystaniem dorobku różnych dyscyplin naukowych (różnych źródeł)

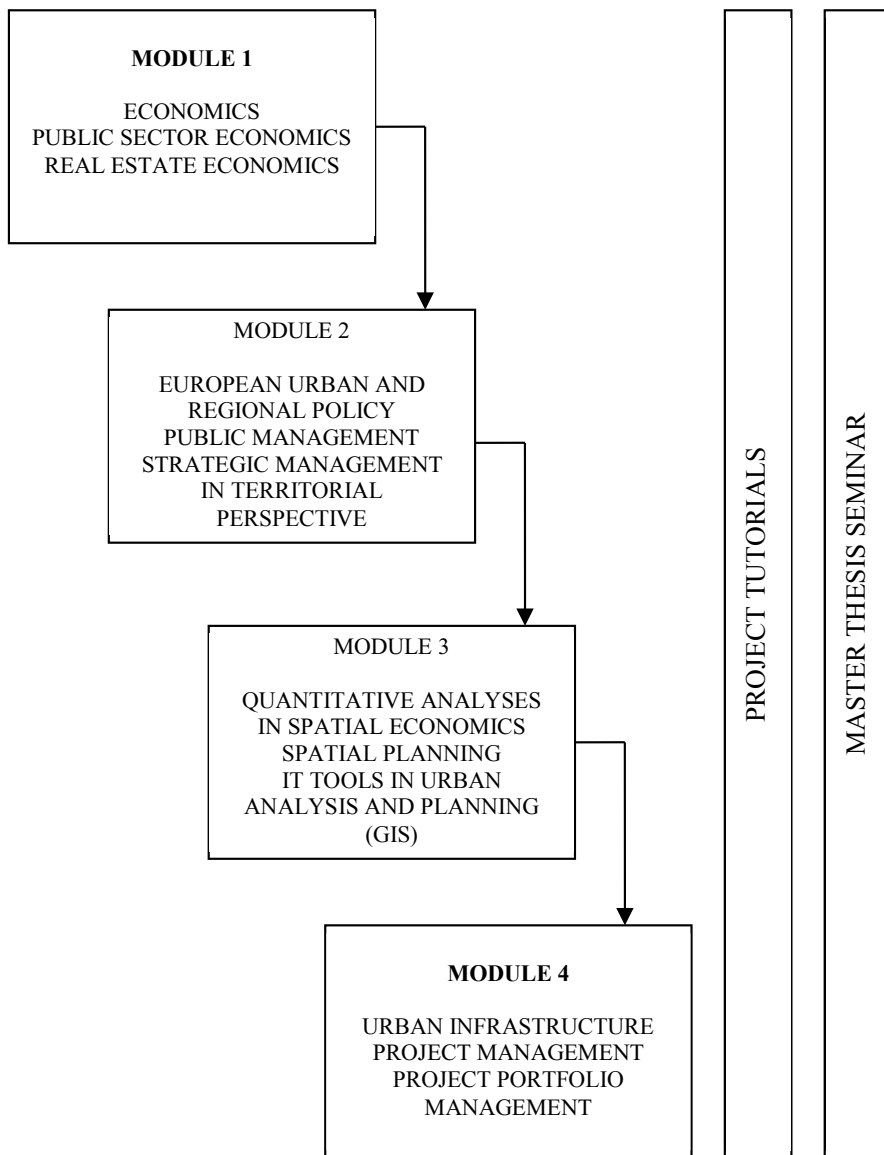
Źródło: Opracowanie własne.

Założenia te pozwalają na przełożenie sformułowanej propozycji obszarów dziedzinowych na moduły dydaktyczne anglojęzycznego kształcenia II stopnia w zakresie studiów miejskich. Uzasadnionym wydaje się być wykreowanie sześciu takich modułów kształcenia (zilustrowanych na ryc. 1).

Cztery moduły zaproponowanej koncepcji powinny być realizowane w formule interaktywnego wykładu oraz dla wybranych treści zajęć ćwiczeniowych i laboratoryjnych. Ponadto, integralną częścią oferty powinny być dwa moduły specjalistyczne w postaci „projektów tutorskich” oraz seminarium magisterskiego. Kolejno moduły wprowadzają treści z zakresu: ekonomii, zarządzania strategicznego i polityki rozwoju, gospodarowania w przestrzeni i przestrzenią oraz technologii i infrastruktury.

Praca bezpośrednia studentów z wykładowcami i prowadzącymi zajęcia powinna przygotować studentów do wyjaśniania teoretycznych podstaw przekształceń przestrzennych i rozwoju miast, definiowania charakteru zmian i cykliczności/trwałości obserwowanych procesów. Centralną kategorią proponowanej pracy bezpośredniej są „projekty tutorskie”, realizujące ideę angażowania się wykładowców i studentów w prace koncepcyjno-projektowe. W wymiarze praktycznym, praca bezpośrednia powinna przyczynić się do nabywania umiejętności oraz kompetencji niezbędnych do samodzielnego wykorzystywania narzędzi analitycznych oraz prognostycznych.

Praca samodzielna z kolei powinna skoncentrować wysiłki studentów na studiach literaturowych, realizacji zadań badawczych oraz opracowywaniu i profesjonalizacji prac studialnych z wykorzystaniem narzędzi informatycznych.

Ryc. 1. Moduły dydaktyczne dla proponowanej ścieżki dydaktycznej

Źródło: Opracowanie własne.

Podsumowanie

W obliczu wielu pojawiających się nowych nurtów naukowych traktujących o rozwoju miast istotnym jest aktualizowanie kształcenia uniwersyteckiego w dziedzinie szeroko rozumianej ekonomii miasta. Należy tego dokonywać mając na uwadze zarówno wyzwania rozwojowe stojące przed obszarami miejskimi, jak i uwarunkowania konkurencyjne, z jakimi mierzyć się muszą uczelnie kształcące na kierunkach studiów, takich jak *Gospodarka przestrzenna* [Churski, Kudłacz 2013] czy *Ekonomia*. Proponowana idea studiów anglojęzycznych na drugim stopniu kształcenia jest w zamyśle autorów rozwiązaniem modelowym dla polskich szkół wyższych posiadających aspiracje w zakresie internacjonalizacji kształcenia. Bez wątpienia, co najmniej kilka polskich ośrodków naukowych posiada ku temu znaczny potencjał.

Literatura

- Baron M, 2012, *Do We Need Smart Cities for Resilience?*, [w:] *Urban Economic Resilience – New Concept for Post-industrial City Transition*, A. Drobnik, H. Brandenburg (red.). Journal of Economics and Management, t. 10, UE, Katowice.
- Baron M., Ochojski A. 2013, *Innovation in Public Services: the Pursuit of Economic Drivers*, [w:] *KRE Huizingh*, S. Konn, M. Torkkeli, I. Bitran (red.). The Proceedings of the 6th ISPIM Innovation Symposium, Melbourne, 08–11 December, 2013. Lappeenranta University of Technology, Lappeenranta, LUT Scientific and Expertise Publications, t. 4.
- Baron M., Ochojski A., Polko A. et al., 2014, *Economics and Strategic Management of Local Public Services in Central Europe. Towards Multidisciplinary Analysis of Infrastructure and Service Costs*. Institute of Sociology, Academy of Sciences of the Czech Republic, Prague.
- Barczyk S., Ochojski A., 2014, *Nowe ujęcie modelu governance*, [w:] *Projekty lokalne i regionalne – najlepsze praktyki*, H. Brandenburg, P. Sekuła (red.). UE, Katowice.
- Bradley R., 2001, *Business Improvement Districts*, [w:] *The Inner City. A Handbook for Renewal*, R. L. Kemp (red.). McFarland&Company Inc., Jefferson, North Carolina.
- Bury P., Markowski T., Regulski J, 1993, *Podstawy ekonomii miasta*. Fundacja Rozwoju Przedsiębiorczości, Łódź.
- Churski P., Kudłacz T. red., 2013, *Gospodarka przestrzenna – doświadczenia i wyzwania procesu kształcenia*, Biuletyn KPZK PAN, z. 251, Warszawa.
- Cities of Tomorrow: Challenges, Vision, Ways Forward*, 2011, European Union, Regional Policy.
- Coca-Stefaniak J. A., Parker C., Quin S., Rinaldi R., Byrom J., 2009, *Town Centre Management Models: A European Perspective*. "Cities", t. 26.
- DCMS, 2001, *Creative Industries Mapping Document 2001* (2 edition), Department of Culture, Media and Sport, London.
- Domański R., 2012, *Ewolucyjna gospodarka przestrzenna*. Wyd. UE, Poznań.
- Drobnik A., 2012, *Projekty strategiczne w mieście przemysłowym*. Wyd. UE, Katowice.
- Drobnik A. (red.), 2014, *Urban Resilience Concept and Post-industrial Cities in Europe*. Helion, Gliwice.

- Florida R., 2002, *The Rise of the Creative Class. And How It's Transforming Work, Leisure and Everyday Life*. Basic Books, New York.
- Gehl J., 2009, *Życie między budynkami. Użytkowanie przestrzeni publicznych*. Wyd. RAM, Kraków.
- Jewtuchowicz A., 2005, *Terytorium i współczesne dylematy jego rozwoju*. Wyd. UŁ, Łódź.
- Klasik A. (red.), 2012, *The Cities and Agglomerations Development Based on the Cultural Sector and Creative Industries*. Studia Regionalia KPZK PAN, t. 30, Warszawa.
- Klasik A., Biniecki J., Ochojski A., 2014, *Metropolitalny foresight strategiczny: metodologia i studium przypadku*. Studia KPZK PAN, t. CLX, Warszawa.
- Klasik A., Kuźnik F., 2013, *Foresight Studies in Facilitating the Development and Management of a Region. Practical Experience in Silesia*, [w:] *Programming Regional Development in Poland. Theory and Practice*, T. Kudłacz, D. Woźniak (red.). Studia Regionalia KPZK PAN, t. 35, Warszawa.
- Klasik A., Ochojski A., Polko A., 2013, *Kształcenie na kierunku gospodarka przestrzenna w uczelni ekonomicznej*, [w:] *Gospodarka przestrzenna – doświadczenia i wyzwania procesu kształcenia*, P. Churski, T. Kudłacz (red.). Biuletyn KPZK PAN, z. 251, Warszawa.
- Krajowa Polityka Miejska* (projekt), 2014, Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, Warszawa.
- Kuźnik F., 2012, *Polityka rozwoju i zarządzanie usługami publicznymi w strukturach samorządowych*. Studia KPZK PAN, t. CXLIII, Warszawa.
- Kuźnik F., Klasik A., Szczupak B., Baron M., *Regionalna Polityka Miejska Województwa Śląskiego (założenia)*, <http://bip.slaskie.pl/dokumenty/2013/11/21/1385031328.pdf>.
- Landry C., 2008, *The Creative City: A Toolkit for Urban Innovators*. Earthscan, London.
- Lash S., Urry J., 1994, *Economies of Sign and Space*. SAGE, London.
- OECD, 2012a, *Redefining Urban: a New Way to Measure Metropolitan Areas*. OECD Publishing, Paris.
- OECD, 2012b, *Compact City Policies. A Comparative Assessment*. OECD Publishing, Paris.
- OECD, 2015, *The Metropolitan Century Understanding Urbanisation and its Consequences*. OECD Publishing, Paris.
- Osborne S., Radnor Z., Vidal I., 2014, *A Sustainable Business Model for Public Service Organizations?* "Public Management Review", t. 16, Wyd. 2.
- Ochojski A., 2014, *Współzarządzanie i współzrządzenie w rozwoju lokalnym*, [w:] *Miasta – metropolie – regiony. Nowe orientacje rozwojowe*, A. Klasik, F. Kuźnik (red.). Wyd. UE, Katowice.
- Polko A., 2012a, *Wybrane trendy zagospodarowywania przestrzeni europejskich miast*, [w:] *Gospodarowanie przestrzennymi zasobami miasta w świecie ponowoczesnym*, M. Czornik (red.). UE, Katowice.
- Polko A., 2012b, *Wyzwania rozwojowe i przyszła polityka miejska*. „Silesia Region”, nr 3.
- Rodríguez-Pose A., 2013, *Do Institutions Matter for Regional Development?* "Regional Studies", t. 47, Wyd. 3.
- Stryjakiewicz T. (red.), 2010, *Sektor kreatywny w poznańskim obszarze metropolitalnym*. UAM, Poznań.
- Tallon A., 2010, *Urban Regeneration in UK*. Routledge, London and New York.
- www.newurbanism.org/newurbanism/principles.html.